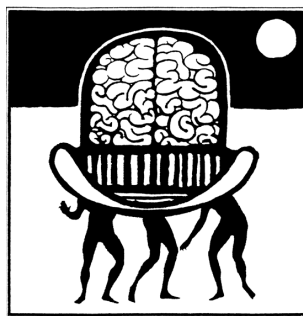

GÖMÖRI GYÖRGY

MEGHÍVNI SLONIMSKIT?

■ Ez a történet 1969 őszén kezdődik, amikor állást kaptam a cambridge-i egyetemen. Erről egy magyar barátom tréfásan ezt mondta: „meghirdettek az egyetemen egy állást a lengyel nyelv és irodalom tanítására. Jelentkeztek lengyelek, akik nem tudtak elég jól angolul, és angolok, akik nem tudtak eléggé lengyelül. Így hát inkább egy magyart, Gömörit neveztek ki.” Persze ehhez azért hozzájárult az is, hogy az én tarsolyomban már volt egy angol nyelvű könyv a lengyel és magyar költészetről, amit az oxfordi egyetem egyik kiadója, a Clarendon Press adott ki pár évvel korábban. Tanszékvezetőm, Lucjan Lewitter professzor régi, háború előtti (mint a név is jelzi, zsidó származású) lengyel emigráns volt, aki már Cambridge-ben végzett, jól beilleszkedett az angol környezetbe, elegánsan öltözködött, és szép kiejtéssel beszélt az angolt, egyszóval teljesen megfelelt a régi-vágású angol „gentleman” fogalmának.

Lewitter egyébként történész volt, s alighanem megkönnyebbült, hogy tanszékvezető professzor-ként nem kellett tovább tanítania nyelvet és irodalmat. Utóbbit jól ismerte, bár Mickiewiczről jobban lehetett vele beszélgetni, mint Gombrowiczról vagy Herbertről. Hozzám figyelmes volt és segítőkész, igaz, sejtette, hogy oxfordi háttérrel elég gyorsan fogok tájékozódni az oxfordihoz hasonló cambridge-i tanítási rendszerben. Lewitter csaknem teljesen szabad kezet adott abban, hogyan, mikor és milyen kurzusokon tanítsam a lengyel irodalmat. Mivel 1969-et írtunk, és Lengyelországban ekkor számos író volt még tiltó listán egy évvel korábbi „rendszerellenes tevékenysége” miatt, amikor említettem, hogy szeretnék közülük

Nem nyilvánított olyan politikai véleményt, amiből baja származhatott volna, de beszélt egyik könyve „elsüllyesztéséről”, és a lengyel irodalom lehetőségeit sajátos módon ismertette.

valakit meghívadni egy előadásra Cambridge-be (az illetőket nemigen hagyták Nyugatra utazni), rögtön volt javaslata: „Például Slonimskire gondol?” Antoni Slonimski, a Skamander csoport neves költője, a II. világháború alatt nyugati emigráns, 1956 után néhány évig a lengyel írószövetség elnöke, ugyancsak rajta volt azon a listán, amelyen a hatóságok becsukták az illetők útlevélbeli, tehát kiutazásra jogosító „ablakát”. (Slonimskit Wladyslaw Gomulka 1968 márciusában név szerint támadta egy beszédében.) Mivel 1969 decemberében, első trimeszterem végén éppen készültem Varsóba, azon nyomban megállapodtunk Lewitterrel, hogy látogatásom során meghívom Cambridge-be Slonimskit – nem a szláv tanszéken, hanem az egyetemi Slavonic Societyben tartandó előadásra.

Maga az elgondolás nem volt rossz, de úgy gondoltam, ehhez még szerezni kell valamilyen hivatalos lengyel támogatót. Ezt a londoni Lengyel Kulturális Intézet újonnan kinevezett igazgatójának, Grzegorz Seidlernek a személyében találtam meg. Seidler jogász volt, természetesen párttag és rektor a lublini állami egyetemen, de kitűnően beszélt angolul, és elég jól tájékozódott a brit egyetemi világban. Tudtam, hogy érdekében áll jó kapcsolatot kiépíteni a fontosabb egyetemekkel. Ezért (nem emlékszem, varsói látogatásom előtt vagy után) fölkerestem Londonban, és villámgyors „árucserét” kötöttünk. Mivel Seidler tudta, hogy a fontos tizenkilencedik századi lengyel költőről, Cyprian Norwidről szóló könyvön dolgozom, azt javasolta, tartsak előadást a Lengyel Kulturális Intézetben erről a témáról. Belementem, azzal, hogy de akkor ő viszonzásul támogassa Antoni Slonimski meghívását Cambridge-be. Seidler (aki szívesen hangoztatta saját örmény származását) erre hamiskásan rám hunyorított, és így szólt: „Rendben, akkor a Norwidért cserébe megkapja a maga Slonimskiját.”¹ Ebben maradtunk. Pár hónappal később meg is tartottam előadásomat Londonban, igaz, kissé influenzásan és lázasan, de hát az adott szó kötelez, és Seidler végül is saját ígéretét tisztességgel betartotta. (Kommunista funkcionáriusokkal is lehetett néha alkut kötni egy-egy ügyben, még akkor is, ha a lengyel írók többségét azokban az években hivatalosan a rendszer ellenségének nyilvánították.)

Ezek után jól felkészülve mentem el Varsóba, ahol egyébként 1969 decemberében figyelt a titkosrendőrség,² de csak azt tudták rólam jelenteni, hogy számos rendszerellenes íróval találkoztam, és hogy élveztem a Szpilki-kabaré előadását, ahol politikai viccek is elhangzottak. Egy kávéházban találkoztam Slonimskivel: megállapítottam, hogy ez az erősen kopaszodó, szemüveges úr, aki pontosan felméri az erőviszonyokat, nem fél senkitől. Tisztában volt vele, hogy a cambridge-i meghívás csak ürügy arra, hogy Nyugat-Európában járjon, és ott találkozzon régi – angol és lengyel – barátaival. Ettől függetlenül valóban örült neki, mert ez felcsillantott egy újabb lehetőséget, tudván: sok lengyel kormánytisztviselő elég sznob ahhoz, hogy a „Cambridge” névtől megilletődjön. Mondtam neki, hogy Lewitter professzor is régi olvasója és tisztelője.

1970 folyamán két levelet kaptam Slonimskitől. Az egyikben (kelt 1970. március 11-én) elmondja, hogy megkapta a meghívólevelet, és beadta utazási kérelmét. A második, ugyancsak kézzel írt levélben (1970. október 20-án) már arról ír, pár nap múlva francia unokaöccsénél, Piotrnál lesz néhány napig és november elején szeretne Cambridge-ben előadni. Franciaországi tartózkodásáról egyébként Jerzy Giedroyc, a *Kultura* főszerkesztője is beszámol Czeslaw Miloszhoz írt több levélben.³ Ezek szerint Slonimski úgy gondolta, a rezsim kontrollja lazulni látszik, neki is megígérték egy könyve kiadását, s lám, kiengedték Nyugatra! Giedroyc egyébként jól látja, hogy ekkor, 1970 őszén már szinte reménytelen a lengyel gazdaság helyzete, és emiatt, illetve a munkásság elégedetlensége miatt bármi megtörténhet.

Ami Antoni Slonimskit illeti, ő rendben megérkezett Cambridge-be, ahol nagy reverenciával fogadtuk. Előadása bennem azért keltett némi csalódást, mert elég rossz

kiejtéssel beszélt angolul, és talán a kelleténél rövidebben is. A hallgatóság kérdéseire viszont érdekesen és hosszan válaszolt. Nem nyilvánított olyan politikai véleményyt, amiből baja származhatott volna, de beszélt egyik könyve „elsüllyesztéséről”, és a lengyel irodalom lehetőségeit sajátos módon ismertette. Két csoportról beszélt: azokról, akik a társadalom kérdéseit feszegető lengyel hagyományt folytatják, s azokról, akik egyfajta neomodernizmusba menekülnek, ahol a fontos dolgokról nem kell beszélni. Az írószövetség elnökségéről való 1959-es lemondásával kapcsolatos kérdésekre azt felelte, ő akkor tévedett, mert a két lehetséges új elnök közül a nem párttag Jaroslaw Iwaszkiewicz mellett foglalt állást, Iwaszkiewicz viszont később egyáltalán nem állt ki az írók érdekeiért. Cambridge-ből, úgy emlékszem, Slonimski Oxfordba távozott, ahol Leszek Kolakowskival akart találkozni.

De még előbb tanúja lehettem egy mulatságos közjátéknak. Lucjan Lewitter professzor díszvacsorát adott a vendég tiszteletére a Christ's kollégiumban, Milton hajdani kollégiumában. Erre a protokoll miatt meg kellett hívnia a lengyel nagykövetet is, Ryszard Dobrosielskit, aki korábban filozófiából szerzett doktorátust Varsóban. Csakhogy nem sokkal korábban Leszek Kolakowski egy nyilvános vitán álszentnek és hazugnak nevezte Dobrosielskit, és Slonimski azzal fenyegetőzött, ha a nagykövet ott lesz, akkor ő mondja le a díszvacsorát! Szerencsére a hivatalos lengyelekben maradt némi diplomáciai érzék: Dobrosielski kimentette magát, és szűkebb körben, de nagyon kellemesen meg tudtunk vacsorázni Lewitter professzor patinás kollégiumában.

1970 egyébként már a változások éve volt Lengyelországban. Az év végén bejelentett áremelésre a munkásság sztrájkjal és tüntetésekkel válaszolt, amire a rohamrendőrség több tengerparti városban, Gdanskban és Gdyniában sortűzzel reagált. Ez vezetett Gomulka bukásához 1970 december 20-án, a technokratának tartott Edward Gierek lett az LEMP (lengyelül PZPR) új első titkára. Az új vezetés politikája kulturális téren is enyhüléshez vezetett, és Slonimski azok közé tartozott, aki ennek a „miniolvadásnak” a révén kiadhatta régebbi műveit. Egy versválogatása már 1970-ben megjelent, ezt egy évvel később egy *Jedna strona medalu (Az érem egyik oldala)* c. tárca-, illetve színházkritika-gyűjtemény követte. Bár csak nagyon halványan emlékszem rá, hol találkoztam újra Varsóban Slonimskivel, mégiscsak találkozhattunk, mert kezemben van 1971 szeptemberében ezekkel a szavakkal nekem dedikált könyve: „G.Gy.-nek nagyon szívélyesen, varsói találkozásunk alkalmával” (*Panu George Gömöri, bardzo serdecznie na pamiatkę warszawskiego spotkania*).

1971 elején egy olyan írókongresszusra került sor Lengyelországban, ahol az ellenzéki írók már saját jelöltjüket próbálták megválasztani elnöknek, de ez még különböző okok miatt nem sikerült. Slonimski ezen a kongresszuson a mérsékelt csoport embereként, egyeztető szerepben lépett fel, s ahogy ezt Jerzy Giedroyc egy leveleiben epésen megjegyezte, alighanem ezért kapott „jutalmul” engedélyt egy amerikai látogatásra.⁴ Lehet, hogy ez így volt, de a jég korábban, a cambridge-i látogatással tört meg, s örömmre szolgált, hogy meghívásával tehettem valamit, hozzájárulhattam az ellenzéki írók egyik vezéralakjának nyugati utazásához.

■ JEGYZETEK

1. Norwid neve jól csengett az akkori kormányzatnak, mert Gomulka egyik közvetlen munkatársa, Zenon Kliszko nagy Norwid-rajongó hírében állt.

2. Egy lengyel történész kiderítette, hogy 1969 decemberében az UB kutatást tartott szállodai szobámban, mert azzal gyanúsítottak, hogy a brit kémiszolgálatnak dolgozom. Erről bővebben a *Valóság* 2008/10 számában.

3. Jerzy Giedroyc – Czesław Miłosz: *Listy 1964–1972*. Czytelnik, 2011. 403, 411.

4. Giedroyc – Miłosz: i.m. 499.